

Χαμένες ηθικές αξίες και (α)παιδεία - Ας αναστηθούμε από την παρακμή, λοιπόν

✘ Όπως μας παραδίδει ο Διογένης ο Λαέρτιος, κάποτε ρώτησαν τον Χίλωνα τον Λακεδαιμόνιο, έναν από τους επτά σοφούς, «τι διαφέρουν οι πεπαιδευμένοι από τους απαιδευτούς». Ο σοφός απάντησε «ότι η διαφορά έγκειται στις καλές ελπίδες» (**Βίοι Φιλοσόφων, Α΄ 69**). Με άλλα λόγια, χωρίς την παιδεία -με την αρχαιοελληνική σύλληψη της έννοιας, δεν υπάρχουν αγαθές ελπίδες ούτε σε ατομικό αλλά ούτε σε συλλογικό επίπεδο.

Κατά την άποψή μου, δεν υπάρχει κάποιος αντικειμενικός σκοπός που ζούμε. Δεν υπάρχει τελεολογία. Απλά ζούμε. Βιώνουμε το φαινόμενο που αποκαλούμε ζωή, με ότι αυτό περιλαμβάνει. Τον σκοπό του βίου τον καθορίζει ο σκεπτόμενος άνθρωπος. Εμείς οι ίδιοι, προκειμένου να νοηματοδοτήσουμε την ύπαρξή μας. Ακριβώς επειδή δεν υπάρχει συγκεκριμένος αντικειμενικός σκοπός, υπάρχει πλήθος διαφορετικών φιλοσοφικών κατευθύνσεων και θρησκευτικών πεποιθήσεων. Υπάρχουν διάφορες κοσμοθεωρίες και βιοθεωρίες, που άλλοτε δεν έχουν κανένα σημείο επαφής μεταξύ τους, και άλλοτε συγκλίνουν προς την ίδια κατεύθυνση. Με αυτά, δεν θέλω να πω σε καμία περίπτωση ότι δεν υπάρχει αυτό που λέμε «αλήθεια». Υπάρχει. Το πρόβλημα έγκειται στην προσέγγισή της, καθώς ο άνθρωπος αντιλαμβάνεται μέρος αυτού που πραγματικά υπάρχει. Και αν συμβαίνει αυτό, επόμενο είναι ότι η γνωστική ικανότητα του ανθρώπου δεν μπορεί να φτάσει στο 100%. Συνεπώς, πάντα θα υπολείπεται στην γνώση και στην επιστήμη .

Αφετηρία της φιλοσοφίας, είναι το «απορείν» και το «θαυμάζειν». Από εκεί αρχίζει η διερεύνηση του κόσμου και του εαυτού μας, εφόσον και εμείς είμαστε μέρος του κόσμου. Ο Πλάτων στον διάλογο **«Θεαίτητος»**, το αναφέρει έτσι: *«Προσιδιάζει απολύτως σε φιλόσοφο το αίσθημα τούτο, το θαυμάζειν. Δεν υπάρχει άλλωστε αρχή άλλη για τη φιλοσοφία παρά αυτή»* (155d 2- 4). Ο Πλούταρχος προσθέτει και το «απορείν». Αναφέρει στο έργο του **«Περί του ει του εν Δελφοίς»**: *«Επί δε του φιλοσοφείν, έφη, το ζητείν αρχήν, του δε ζητείν το θαυμάζειν και απορείν»* (385:2).

Η διαφορά του ανθρώπου από τα άλλα είδη, έγκειται στο ότι διαθέτει

ανεπτυγμένη νόηση. Με την κατάλληλη παιδεία, βελτιώνει το πνευματικό του επίπεδο, δημιουργεί αξίες και ιδανικά, και με βάση αυτά, ολοκληρώνεται ως ύπαρξη. Απόρροια όλων αυτών είναι η δημιουργία των πολιτισμών. Και, κατά την άποψή μου, η βασική διαφορά μεταξύ αρχαίου κόσμου και σύγχρονου βρίσκεται ακριβώς εκεί. Για αυτό και έχουμε μεγάλους πολιτισμούς στα αρχαιότερα χρόνια, ενώ στους λεγόμενους ιστορικούς χρόνους, έχουμε σταδιακά μία πτωτική πορεία, με αποτέλεσμα σήμερα να μην παράγει η ανθρωπότητα καθόλου πολιτισμό, εφόσον το «εμείς» έχει αντικατασταθεί από το «εγώ». Και το στηρίζω στα γραφόμενα του Ησίοδου, όπου στο «Έργα και Ημέραι», μιλάει για το χρυσό γένος, και καταλήγει στο δικό του (και δικό μας) σιδερένιο γένος.

Η πολιτική κατά την αρχαία αντίληψη είναι συνυφασμένη με την καλλιέργεια του ήθους και της δικαιοσύνης στους ανθρώπους. Ο νομοθέτης καλείται να θεσμοθετήσει νόμους που θα αποτελούν οδοδείκτες προς το αγαθό. Ο πολιτικός άνδρας όφειλε να γνωρίζει πώς να άρχει και να οδηγεί στους συμπολίτες του και την πόλη του στην ευδαιμονία, τόσο την υλική όσο και την πνευματική. Άγνωστα πράγματα στους σημερινούς εξουσιαστές. Με τούτα, δεν θα ήθελα να εξωραίσω την αρχαιότητα. Και τότε υπήρχαν καταχρήσεις και δεν εφαρμόζονταν πάντα οι φιλοσοφικές παραινέσεις. Όμως υπήρχε μια κάποια ποιότητα, που σήμερα λείπει.

Διαβάζοντας κανείς τα «**Πολιτικά**» του Αριστοτέλη, δεν μπορεί να μην σταθεί και να μην συλλογιστεί την σημερινή παρακμή, η οποία ξεκινά από τους νομιζόμενους «μεγάλους». Για παράδειγμα· «*Τέλος μὲν οὖν τῆς πόλεως τὸ εὖ ζῆν*» (Πολιτικά 1280b 43), «*εστὶ δὲ πολιτικὸν ἀγαθὸν τὸ δίκαιον, τούτο δ' εστὶ τὸ κοινὴ συμφέρον*» (ο. π 1282b 18), «*αὐτάρκης γὰρ ἡ πόλις, τὸ δὲ δούλον οὐκ αὐτάρκης*» (ο. π 1291a 11), «*ὅπου δ' οἱ νόμοι μὴ εἰσὶ κύριοι, ἐνταύθα γίνονται δημαγωγοί*» (ο. π 1292a 10), «*ὅπου γὰρ μὴ νόμοι ἄρχουσιν, οὐκ εστὶ πολιτεία*» (ο. π 1292a 35), κ.ά.

Ο άνθρωπος συγκροτήθηκε σε πόλεις επειδή εκ φύσεως είναι «πολιτικόν ζῶον». Ο σκοπός της συγκρότησης είναι το αγαθόν που έχει ως αποτέλεσμα την τελειοποίησή του. Αν ο άνθρωπος όμως ξεφύγει από την αρετή, γίνεται το «χείριστον πάντων».

Δι' αυτό εφόσον οι πρώτες κοινωνίες συνεστήθησαν εκ φύσεως, ούτω και εκάστη πόλις συνεστήθη εκ φύσεως· διότι τελειοποίηση δι' εκείνων είναι η πόλις, η δε φύσις είναι η τελειοποίηση παντός. Ό, τι είναι έκαστον ον να φτάσει εις την τέλεια του ανάπτυξη, λέγουν ότι αύτη είναι η φύσις εκάστου, είτε περί

ανθρώπου πρόκειται είτε περί ίππου είτε περί οίκου. Προσέτι ότι η αιτία και ο προορισμός αυτός των όντων είναι το σπουδαιότερο αγαθό· η δε αυτάρκεια είναι και σκοπός και μέγιστο αγαθό. Από αυτά συνάγομε ότι η πόλις είναι εκ των υπάρχοντων εκ φύσεως και ότι ο άνθρωπος είναι εκ φύσεως κοινωνική ύπαρξη και ότι ο εκ φύσεως αλλ' όχι εκ τυχαίου περιστατικού ακοινωνήτος άνθρωπος είναι ή φαύλος ή ον ανώτερο του ανθρώπου· είναι ακριβώς αυτός τον οποίον ονειδιστικώς αποκαλεί ο Όμηρος «άνευ οικογενείας, άνευ νόμων, άνευ εστίας». [...] Τούτο είναι και το αποκλειστικώς ιδιαίτερο από τα λοιπά όντα γνώρισμα του ανθρώπου, το να έχει μόνος αυτός αντίληψη του αγαθού και του κακού και του δικαίου και του αδίκου και των άλλων ομοίων· και αυτοί ακριβώς συνενούμενοι δημιουργούν την οικογένεια και την πόλη. [...] Φανερό λοιπόν είναι ότι η πόλις εκ φύσεως ευρίσκεται υπεράνω εκάστου ατόμου, διότι εάν έκαστος αποχωριζόμενος από το σύνολον καθίσταται μη αυτάρκης, θα ευρεθεί εις την αυτήν κατάσταση, εις την οποίαν και έκαστον μέρος του σώματος σε σχέση προς το σύνολον, ο δε μη δυνάμενος να ζει εν τη κοινωνία μετ' άλλων ή ο μη έχων την ανάγκην ουδενός ένεκα αυταρκειάς, αυτός δεν έχει καμία θέση εις την πόλη, αυτός είναι ή θηρίο ή θεός. Και είναι φυσική η τέτοια τάση προς την πολιτική κοινωνία· εκείνος ο οποίος πρώτος συνέστησε τέτοια υπήρξε η αιτία μεγίστων αγαθών. Διότι καθώς ο άνθρωπος φθάσας εις την τελειότητά του είναι το βέλτιστο των όντων, ούτω απομακρυνθείς από τον νόμο και την δικαιοσύνη καταντά το χειρότερο εξ όλων. Διότι είναι λίαν καταπιεστική η αδικία όταν έχει όπλα. Ο άνθρωπος γεννάται έχων από την φύση όπλα την φρόνηση και την αρετή, τα οποία μάλιστα δύναται να μεταχειρισθεί και προς κακούς σκοπούς. Δι' αυτό ο άνευ αρετής άνθρωπος είναι το πλέον ανόσιο και πλέον άγριο ον, και το χειρότερο σχετικώς προς τις αφροδισιακές ηδονές του και την λαιμαργία του. Η δικαιοσύνη είναι κοινωνική ανάγκη, διότι το δίκαιον είναι ο κανών της πολιτικής κοινωνίας. Η δίκη είναι η ορθή απονομή της δικαιοσύνης.

(Πολιτικά, 1252b 29-1253b 43)

Σε άλλο σημείο του ίδιου έργου, αναφέρεται σε γενικές γραμμές ποιο είναι το άριστο πολίτευμα. Σε όλο το έργο του, αναλύει την σκέψη του βασιζόμενος σε ιστορικά δεδομένα, στο πραγματικό και όχι στο ιδεατό όπως ο Πλάτωνας. Για αυτόν τον λόγο, ο μεν Αριστοτέλης μιλάει για το άριστο πολίτευμα στο μέτρο του δυνατού, ενώ ο Πλάτων για το ιδανικό ιδεατό πολίτευμα, το οποίο ουδέποτε

υπήρξε.

«Εκείνο το πολίτευμα είναι κατ' ανάγκη το άριστο, υπό το οποίο κάθε πολίτης δύναται να ζει άριστα και να βρίσκει την ευτυχία του» (1324a 25).

«Ο καλός νομοθέτης ως και ο αληθής πολιτικός δεν πρέπει να λησμονούν ότι όχι το απολύτως άριστο αλλά το εκ των πραγμάτων καλύτερο είναι εκείνο που πρέπει να προτιμηθεί σε έκαστη δεδομένη περίπτωση» (1288b 27).

Η αποστολή όσων άρχουν αλλά και του νομοθέτη είναι να οδηγούν τους πολίτες στην ευδαιμονία.

«Του σπουδαίου νομοθέτη αποστολή είναι να ξέρει τον τρόπο , χάρη στον οποίο και η πόλη και οι κάτοικοί της και κάθε άλλη κοινωνία ανθρώπων θα συμμετάσχει εις αγαθόν βίο και εις την ευδαιμονία, η οποία αρμόζει σε αυτούς» (1325a 8).

Η ιδανική πολιτεία, κατά τον Πλάτωνα, είναι εκείνη η οποία θα στηρίζεται σε υψηλές ηθικές αξίες, όπως στην δικαιοσύνη. Και συνδέει, όπως και ο Αριστοτέλης, την αρετή με την πολιτεία και το πολίτευμα των άριστων.

Σύμφωνα με το έργο του Πλάτωνα **«Πολιτεία»** ή αλλιώς **«Περί δικαίου»**, οι πολλοί νόμοι είναι περιττοί, όταν ο πολίτης έχει λάβει αγωγή ψυχής παιδιόθεν.

«Να φτιάχνει κανείς νόμους για να ρυθμίσει τέτοια πράγματα είναι, νομίζω, ανόητο· γιατί τέτοιες ρυθμίσεις, προφορικές ή γραπτές, δεν γίνονται, αλλά κι αν γίνονταν, θα έμεναν ανεφάρμοστες. Φαίνεται, Αδείμαντε, είπα, ότι ανάλογα με την κατεύθυνση που θα πάρει κανείς από την παιδεία, θα εξαρτηθεί και η παραπέρα εξέλιξή του· ή μήπως δεν αληθεύει ότι πάντοτε το όμοιο αποζητάει το όμοιό του;» (425b 6- c 2).

Ο πολιτικός, πρέπει είτε να είναι φιλόσοφος είτε να ασχολείται με την φιλοσοφία. Μέλημά του, η διάπλαση των πολιτών και η ηθική προκοπή τους.

Αν δεν συμβεί, είπα εγώ, ή να κυβερνήσουν στις πολιτείες οι φιλόσοφοι ή να ασχοληθούν με τη φιλοσοφία, ανυστερόβουλα και άξια, αυτοί τους οποίους τώρα τους αποκαλούν βασιλιάδες και άρχοντες, έτσι ώστε η πολιτική δύναμη και η φιλοσοφία να συναντηθούν στο αυτό πρόσωπο, κι αν τούτος ο εσμός (το πλήθος) όσων σήμερα πορεύονται χωριστά προς τη μία ή την άλλη κατεύθυνση δεν εμποδιστεί δια της βίας να το κάνει αυτό, δεν θα' χουν τελειωμό, φίλε Γλαύκων, οι συφορές για τις πολιτείες, νομίζω ούτε και για το ανθρώπινο γένος,

κι ούτε τούτο το πολίτευμα, που μόλις τώρα το περιγράψαμε θεωρητικά, πρόκειται ποτέ να βγει στο φως το ήλιου. Αυτό είναι που ώρα τώρα διστάζω να το πω, καθώς βλέπω πόσο παράδοξο θα ακουστεί· δύσκολο, βλέπεις, να το αντιληφθεί κανείς πως δεν είναι δυνατόν να υπάρξει άλλος τρόπος να ευδαιμονήσουν ούτε τα άτομα ούτε το σύνολο (473c 11-e 5).

Παίρνοντας, είπα εγώ, στα χέρια τους μια πόλη και ανθρώπινους χαρακτήρες - όπως παίρνει κανείς έναν πίνακα, πρώτη τους φροντίδα θα ήταν η κάθαρσή τους, πράγμα που δεν είναι πολύ εύκολο. Να ξέρεις όμως ότι ως προς τούτο οι φιλόσοφοι θα διέφεραν ευθύς εξαρχής από τους άλλους, ως προς το ότι δηλαδή δεν θα ήσαν διατεθειμένοι να αγγίξουν ούτε άτομο κανένα ούτε την πόλη ούτε και να φτιάξουν νόμους, προτού να τα παραλάβουν αυτά στα χέρια τους αποκαθαμένα ή προτού να τα αποκαθάρουν οι ίδιοι (501a 1-7).

«Αν δεν πάρουν την πόλη στα χέρια τους οι φιλόσοφοι, δεν θα έχουν σταματημό τα δεινά ούτε για την πόλη ούτε για τους πολίτες» (501e 2).

Έχοντας αυτά κατά νου και πάντα στο μέτρο του δυνατού, ένας από τους μεγάλους πατέρες και διαφωτιστές του ελληνικού έθνους, ο Αδαμάντιος Κοραής, ανησυχούσε για το μέλλον του έθνους. Ήταν από τους ανθρώπους που έβλεπαν μακριά. Ο απλός ελληνικός λαός, δούλος πρώτα στους Ρωμαίους από 146 π. κ. ε μέχρι το 1453, και μετά στους Οθωμανούς για άλλα τετρακόσια χρόνια, μακριά από τις προγονικές παραδόσεις (στην καλύτερη των περιπτώσεων η πλειονότητα των λογίων ακολουθούσε μια νόθα ελληνική παράδοση), δέσμιος της χριστιανικής δεισιδαιμονίας με «το πολίτευμά μας εν ουρανοίς», της ανοησίας του «μακάριοι οι πτωχοί τω πνεύματι», και μοιρολάτρης του «πάσα εξουσία παρά θεού», δεν είχε τα πνευματικά εφόδια για να διαχειριστεί την μέλλουσα ελευθερία του. Άλλοι θα τον σκλάβωναν σε αλλότρια συμφέροντα με την βοήθεια των πολιτικών του. Την ανησυχία του αυτή την επαναλάμβανε αρκετές φορές.

Στον Ιωάννη Βαρβάκη (εθνικός ευεργέτης και αυτός, αλλά δυστυχώς άγνωστος στους πολλούς), έγραφε στις 6.5.1822 τα εξής:

Η αγαπητή μας Χίος ελευθερώθη από τους βαρβάρους. Δεν αρκεί όμως ότι απέλευσε την ελευθερίαν της, αλλά χρειάζεται φροντίς και να την φυλάξει. [...] Την διακοπήν της παιδείας, φίλε μου, εις τας παρούσας περιστάσεις την κρίνω και την θρηγνώ ως μεγάλην δυστυχίαν. Τώρα μάλιστα έχομεν χρειάν παιδείας δια

να καταλάβωμεν και να ενεργήσωμεν όσα μέσα είναι αναγκαία εις την φύλαξιν της ελευθερίας. Εις απόκτησιν της ελευθερίας αρκεί μόνη η ανδρεία και η καταφρόνησις του θανάτου· αλλά δια να την φυλάξη τις πρέπει να καλέση βοηθόν την φρόνησιν συνωδευμένην με τας άλλας όλας αρετάς. Πολλά έθνη ηφάνισαν τους τυράννους των· ολίγα εφάνησαν καλά να ξεριζώσωσι την τυραννίαν από τας ψυχάς των και να ζήσωσιν ειρηνικώς και ισονόμως ως αδελφοί.

Γράφει ο Κ. Δημαράς στο έργο του «Νεοελληνικός Διαφωτισμός»:

Σε τούτο όμως συνετέλεσε κι ένας άλλος σπουδαίος λόγος, δεμένος με τη συναισθηματική ζωή του Κοραή όσο και με την πνευματική του καλλιέργεια: είναι η πατριωτική του συνείδηση, η αγάπη της ελευθερίας και η πεποίθηση ότι η παιδεία ήταν για τους συμπατριώτες του ο ασφαλέστερος δρόμος προς την απόκτηση της ελευθερίας. Η τροπή, λοιπόν, προς τις εκδόσεις των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων, η οποία πολύ γρήγορα θα αποβεί αποκλειστική του απασχόληση, δεν είναι απομάκρυνση από την επικαιρότητα, παρά, αντίθετα, αφοσίωση στο γένος. [...] Ο Κοραής συνδέει αναπόσπαστα στην συνείδησή του τα κλασικά γράμματα και την ελευθερία· για να συντελέσει στην ανάκτηση της ελευθερίας θα αφοσιωθεί στα ελληνικά γράμματα· όταν λέει και ξαναλέει το «Δράξασθε παιδείας», ξέρει καλά ότι συμβουλεύει τους πατριώτες του να αδράξουν στα χέρια τους ένα όπλο (σελ. 335).

Εκδότης και μέγιστος μεταξύ των φιλολόγων, ο Αδαμάντιος Κοραής καταπιάστηκε με την έκδοση των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων, με ίδια δαπάνη αλλά και των άλλων Ελλήνων και φιλελλήνων που τον στήριξαν οικονομικά στο δύσκολο έργο του.

Γράφει πάλι ο Κ. Δημαράς στο έργο «Νεοελληνικός Διαφωτισμός»:

Αλλά το μεγάλο προσωπικό του έργο, στο οποίο στηρίζει μέγιστες ελπίδες για την εθνική παλιγγενεσία, είναι η έκδοση των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων, στην οποία αφιέρωσε το μέγιστο μέρος των προσπαθειών του· έτσι τον είδαν και οι μεταγενέστεροι: «εγκαταλείψας την εξάσκησιν της τέχνης (ιατρική) ήτις κατά την εποχήν εκείνην ηδύνατο να του χορηγήσει και δόξαν και πλούτη, αφιερώθη εις ό, τι την πατρίδα έμελλε μάλλον να ωφελήσει» (ο. π. σελ. 111).

Θεωρούσε ότι το έθνος που έμελε να ελευθερωθεί, όταν πια θα αποκτούσε και κράτος, θα έπρεπε να στηριχθεί στην ευνομία προκειμένου να παραμείνει ελεύθερο. Δυστυχώς, δεν εισακούστηκε. Έγραφε στον Δημήτριο Υψηλάντη στις 20.6.1821, τα εξής:

Και παλαιοί και νέοι φιλόσοφοι όλοι συμφωνούν ότι της πολιτείας βάσις είναι η ευνομία. Ομοφωνούν ακόμη και εις τούτο, ότι εις οποιονδήποτε πολιτικής κοινωνίας είδος, ευνομία να στερεωθή δεν εμπορεί χωρίς ισονομίαν, ήγουν τοιαύτην των κοινωνούντων κατάστασιν, εις την οποίαν όλοι χωρίς εξαίρεσιν, να κυβερνώνται από τους αυτούς νόμους, όλοι επίσης να κολάζωνται, όταν τους παραβαίνωσιν, και όλοι να λαμβάνωσι τας εκ των νόμων αμοιβάς και ωφελείας, καθόσον έκαστος συνεργεί εις το κοινόν συμφέρον, εις ένα λόγον τοιαύτην κατάστασιν, όπου το όνομα προνόμιον να ταράσση τους ακούοντας ως πολιτική βλασφημία.

Στον Κ. Κοκκινάκη, έγραφε στις 24.5.1820: «Πολιτεία ήτις δεν έχει βάσιν την παιδείαν, είναι οικοδομή εις άμμον».

Στον Α. Βασιλείου, έγραφε στις 22.1.1817: «Το γένος μας, φίλε, είναι βαμμένον με την αδικίαν, και αν δεν ήτον, ήθελεν είσθε θαύμα ασυγκρίτως μεγαλύτερον από νεκρών ανάστασιν. Όστις γεννάται και τρέφεται εις πολίτευμα άνομον και άδικον, εξανάγκης άδικος κατά το μάλλον και ήττον και δεσποτική πρέπει να είναι η ψυχή του. Την έκπλυσιν της βρωμισμένης ταύτης βαφής πρέπει να επιτύχη η παιδεία του έθνους».

Για τον Κοραή, όπως και για τους αρχαίους Έλληνες φιλόσοφους, η πολιτική, η ηθική, και η παιδεία είναι συστατικά στοιχεία της έννοιας του ελεύθερου ανθρώπου. Σε κείμενό του, γράφει:

Ηθική και Πολιτική, αν και διαφέρωσιν εις τα' όνομα, είναι όμως μία και η αυτή επιστήμη, η πρακτική φιλοσοφία, η ονομασθείσα από τον Κικέρωνα και τον Πλούταρχον Τέχνη του βίου, και συντομώτερον από τον φιλόσοφον αυτοκράτορα, Βιωτικήν, ήγουν διδασκαλία πως έχομεν εις τον παρόντα βίον να συζώμεν και να συμπολιτευώμεθα με τους ομοίους μας, δια να αποκτήσωμεν την οποίαν όλοι χωρίς εξαίρεσιν επιθυμούμεν ευδαιμονίαν. Χωρίς την επιστήμην ταύτην, αι λοιπαί των ανθρώπων γνώσεις καταντούν εις την ευτέλειαν των βαναύσων τεχνών, και όσα έθνη δοξάζονται ως σοφά, μην ελπίσωσι να ονομασθώσι φιλόσοφα, αν δεν διορθώσωσι τα ήθη και την πολιτείαν των, τα

μόνα μέσα να ζώσιν ευδαίμονα. Καθώς πάσης τέχνης σκοπός είναι να μεταβάλη την όποιαν μεταχειρίζεται ύλην εις τεχνητόν τι κατασκεύασμα, τόσον τέλειον, όσον συγχωρούν η ύλη και η σοφία του τεχνίτου, παρόμοια και η Βιωτικήν σκοπόν έχει να τελειοποιήση το λογικόν ζών, τον άνθρωπον. Όσον σημειωδέστερον κάμη τον χωρισμό, τόσον αξιώτερον του ονόματος, και τόσον ευδαιμονέστερον δύναται να τον καταστήση η Βιωτική. Η ευδαιμονία είναι του ορθού, ήγουν του τελείου λόγου αποτέλεσμα· δια τούτο δεν ονομάζονται ούτε τα άλογα ζώα ούτε τα παιδιά ευδαίμονα· εκείνα, δια την στέρησιν του λογικού· τα παιδιά, διότι το έχουν ακόμη ατελές.

Δυστυχώς, έκτοτε, λίγοι ήταν οι πολιτικοί που ενδιαφέρθηκαν για την παιδεία. Και όσοι από αυτούς προσπάθησαν είτε σε πολιτικό επίπεδο, είτε σε προσωπικό, να συμβάλλουν στην πνευματική αναγέννηση των Ελλήνων, η προσπάθειά τους έμεινε ημιτελής. Ένα χελιδόνι δεν φέρνει την άνοιξη. Στο χέρι του καθένα μας εναπόκειται να λάβει την παιδεία, μελετώντας και βιώνοντας τον φιλοσοφικό λόγο. Όχι βέβαια με μια στείρα απομίμηση. Αλλά παίρνοντας από την σοφία τα κατάλληλα για αυτόν δομικά υλικά, ας προσπαθήσει ο καθένας μας να ανέβει πνευματικό επίπεδο, με οδηγό τον ορθό λόγο. Τότε μόνο θα επιτευχθεί η ποιοτική αναβάθμιση της ζωής μας, που θα συμβάλλει στην δημιουργία μιας ποιοτικότερη κοινωνίας. Αυτή θα είναι η μόνη πραγματική ανάσταση. Όχι μία «ανάσταση» κάποιου φερόμενου θρησκευτικού ηγέτη, η οποία όμως καμία ωφέλεια δεν έφερε ούτε στις κοινωνίες ούτε στους ίδιους τους πιστούς. Που δεν μπόρεσε να μεταμορφώσει ούτε τον κόσμο ούτε την ίδια την εκκλησία, που είναι μέρος της διαφθοράς που τείνει να καταπνίξει κάθε τι όμορφο και αγνό που έχει απομείνει.

Διομήδης

Πηγές

1. «Βίοι Φιλοσόφων», Διογένης Λαέρτιος, εκδόσεις Πάπυρος.
2. «Θεαίτητος», Πλάτων, εκδόσεις Κάκτος, τ. 16.
3. «Περί του ει του εν Δελφοίς», Πλούταρχος, εκδόσεις Κάκτος, τ. 10.
4. «Πολιτικά», Αριστοτέλης, εκδόσεις Πάπυρος.
5. «Πολιτεία», Πλάτων, εκδόσεις Πόλις.
6. Άπαντα Κοραή, εκδόσεις Μπίρη, τ. 2.
7. «Νεοελληνικός Διαφωτισμός», Κ. Δημαράς, εκδόσεις Ερμής, πέμπτη έκδοση.